

אגדת שבעה ושבע

א

בכלל סיפורי־אהבה של ש"י עגנון ניכר בייחודו סיפורו „שבועת אמונים“, שיצא תחילה במגילת־ספר קטנה ולימים כונס בכרך האחד־עשר של כל סיפוריו („עד הנה“, תשי"ב). מסכת־אהבה, המרוקמה בדפיו, לא זו פלבד שהיא כובשת למעלה מרוב־מצעו אלא גם מכבישה, ביד־צדנה, את כלל המסגרת, לרבות הפינות הפנויות לכאורה ממנה. אין זאת אומרת, כי המסגרת היא טפלה לעיקר, באופן שניתן להמירה בדומה לה או בשונה ממנה בלא שינוי טעמו של הסיפור; אדרבה למן תחילת הסיפור עד סופו אנו נושמים אורה ברורה ומסויימת, המרפרפת אמנם בתוך מסגרתה, אך מסגרתה גדורה עד־דק, ולא עוד האורה היא אורתה של יפו בשעה קצובה ביותר, כשחלקה המתואר כמנחש את מחרתו, תקומת תל־אביב כפי שכבר צויירה קודם בקוים פשוטים ב„גבעת־החול“ וכפי שהיא עתידה להיות מצויירת בשרטוטים מורכבים ב„תמול־ששום“. אלא המספר נהג בצירור־המסגרת מידת־צמצום מופלגה בבנין ומידת־קימוץ מופלגה בענין, ושילוב שתי מידות אלה לא פחות משהוא מבליט את הסגולה לקיים את הכלל של מועט המחזיק את המרובה, הוא מבליט את הכוונה לצמצם את תיאור־המסגרת כדי צרכו של הסיפור. ביתר דיוק: כדי צרכו של מרכז־הסיפור. שעל־כן יפו, שתיאורה נעשה כמיטב האמנות האימפרסיוניסטית, דין נופה כדין יישובה — מה כאן נראית פיסת־עיר ומטלית־הים שלפניה, אף כאן נראה האינטריר של מעט בתים השרויים במזג הממוצע של אידיליה אזרחית. אמנם, שומעים אנו תחילה: „יפו יפת־ימים — מלאה כל מיני אומות, יהודים ישמעאלים ונוצרים, שעוסקים במסחר ובמלאכה בספנות ובעמילות“ (עמ' רט"ז). ושומעים אנו לסוף: „יפו יפת־ימים מלאה כל מיני אומות שעוסקים במסחר ובמלאכה, בספנות ובעמילות וכל אחד ואחד רץ אחרי עסקו וטרוד במלאכתו“ (עמ' רפ"ג), אבל אנו אך שומעים ואין אנו רואים כל אלה, שכן כשם שכל העיר כולה, הנגלית לנו במובלע, אינה נראית ברחשה ועשייתה, כך גם פינתה, הנגלית לנו במובלט, אינה נראית ברחשה ועשייתה; ואם לדקדק הרי משנדלג על שני קטעי־שיעורים בכיתת־הגימנסיה, לא נראה בממש כל עיסוק והתעסקות, כאילו חללם של החיים מתמצה בדברי־שיחה של הורים אמידים למחצה או לרביע ובטיולי־אהבים של בנותיהם

הסובבות דוקטור צעיר ובפיטומירשמים של תיירים ששהייתם כעל רגל אחת. אכן, אותה מידת־הצמצום ואותה מידת־הקימוץ מטילות דגש חזק במה שהוא מרכז־הסיפור, שעיקרו שני מעגלים — הלא הם שני המעגלים, שכל אחד מהם ביקש לכבוש לעצמו מזרחו של הסיפור, כפי שאנו למדים מפיסקת־סיומו, שבה המספר מגלה לפנינו היסוס שהיה בו, אם יקרא סיפורו כשם שקרא לו, שבוֹעַת־אֲמוֹנִים, או כשם שביקש לקרותו, שֶׁבַע הַנְּעוּרוֹת.

ההבדל בין שני המעגלים ניתן להגדירו באופן, שהמעגל הקרוי שבוֹעַת־אֲמוֹנִים קובע את עיקרה של המסכת, הברית שבין יעקב ושושנה, כגורל הכפות לגזירה, ואילו המעגל הקרוי שֶׁבַע נְעוּרוֹת קובע את עיקרה של המסכת, הברית שבין יעקב ושושנה, כי עוד התלוי בהכרעה. עינינו הרואות, כי שני המעגלים מתלכדים, בסיומו של הסיפור, ונקודת־ליכודם היא תחרות על שפתימה של יפו, והשאלה היא, אם אותה נקודת־הליכוד היא מקרה או כורח. לאמור, אם המסגרת חופפת את המסכת מתוך כך בלבד, שהמספר השכיל לשזור אותה לתוכה, או המסגרת מחוייבת מעיקרה. אין להעלים, כי קריאת הסיפור כפשוטו, המהנה כמעשה־פיליגרנה מופלא, עשויה להעמיד לפנינו דבר של מקרה: דוקטור צעיר, בן עיר במרכזה של אירופה, טיול של תייר מביאו ליפו ומקצועו מזה ועיסוקו מזה משהים אותו בה והוא יושב בה שלוש שנים, נושא לחיבת־נערות מקרוב ונושא לתהילת־חכמים מרחוק. אנו יודעים משהו על ימי ילדותו וגידולו, על קירבתו לבית אהרליך, על ידידותו בימי קטנותו עם בת הבית, על שבוֹעַת־אֲמוֹנִים שנעשתה כמתוך שעשוע־תום ותום־שעשועים; אנו רואים בבוא הנערה ואביה דרך־טיול על פני העולם ליפו, והמסכת מתגלגלת מתוך שאחרונות נשוכות בראשונות. אולם אין אנו יודעים, כיצד הגיע יעקב בן־המערב ללשון־העברים. שאינה לשושנה אלא לשון סידור ומחזור, עד שהוא מלמד בה בגימנסיה העברית שביפו, כשם שאין אנו יודעים מה היה שמה של שושנה בפי אביה ואיך קראה יעקב בשיחתם, שהיתה ככל הקרוב גרמנית, כשם שאין אנו יודעים כמה פרטים נחשבים אחרים. וניכר, שאף המספר חש בחפצנו לדעת כל אלה, שעל־כן אמר בראשו של סיפור: „עוד אחרים יש שם [ביפו] — — כגון מורים, וכגון יעקב רכניץ שאנו באים לספר מקצת מאורעותיו“ (עמ' רס"ז), ואף בסופו של סיפור: „בזה סיימנו לפי שעה מקצת מעשיהם של יעקב רכניץ ושושנה אהרליך“ (עמ' רצ"ח). ממילא אין בידינו, לפי שעה, אלא לנסות בבירורה של שאלתנו מתוך בירור מכלול־המוטיבים של מרכז־הסיפור על כפל מעגליו וזימונם.

בראש־המוטיבים בוקע ועולה מוטיב השבועה: „בקטנותו משחק היה [יעקב] עם שושנה בתו יחידתו [של גוטהולד אהרליך], תינוקת קפריצית שקירבה אותו משאר הילדים ולא נתנה לשום תינוקת לשחק עמו, היתה אומרת יעקב שלי הוא, כשאהיה גדולה אקח אותו לאיש. לתוספת חיזוק נטלה תלתל מתלתליה ושיער מבלוריתו ועירבבה אותם ושרפתם ואכלו את אפרם ונשבעו זה לזה שבועת אמונים” (עמ' רכ"א). כי אותה שבועה זכותה כחובתה וחובתה כזכותה הוא כענין העמום לבן־העניים יעקב וברור לבת־העשירים שושנה, ובטיוולם על שפת ימה של יפו נשמע: „כיון שהגיעו לשם עמדה שושנה ואמרה, זכור אתה שבועה שנשבענו זה לזה” (עמ' רמ"ט). לאמור, היא מזכירה בבחירתם את שבועת־קטנותם, ולא עוד אלא מעוררתו לחזור על השבועה מלה במלה, ואין החזרה על דברי ימי־הקטנות אלא כאישורם בימי־הבחרות: „נשבעים אנו באש ובמים, בשערות־ראשינו ובדם־לבנו, שנישא זה לזה ונהיה איש ואשה ואין שום כוח בעולם יכול לבטל את שבועתנו, נצח סלה ועד” (שם). בלשון אחר: אין אותה חזרה אלא כחידוש־הברית. לא בכדי אנו שומעים בסיום הטיוול הזה: „כיון שהגיעו למלון הושיטה ידה לחתנה ואמרה לו שלום” (עמ' רמ"ט); ולא בכדי אנו שומעים לימים: „ואם בת־זוגי היא, כמו שנשבעה לי, אשב ואמתין עד שמלאכים טובים יסוככו עלי בכנפיהם ויעשו לנו חופה” (עמ' רס"ג).

עד שאנו עוברים ממעגל־השבועה למעגל־השבע, אנו חייבים לראות במוטיב שהרחיק את יעקב ממעגל ראשון וקירבו למעגל אחרון, הוא מוטיב האצות או מוטיב הים, שהוא למעשה ימה של יפו, שבו הוא מתעמק בחיקוריו ומחדש חידושי המוציאים לו מוניטון. אם נשאל ללידתו וצירופו של מוטיב זה ונבקש הסברה מפי יעקב גופו, נשמענו בבירור — מעשה שהיה בימי־תלמודו כך היה: „לילה אחד קרא בהומירוס. שמע קול כקול גלי־הים. ועדיין לא ראה את הים. סגר את הספר וזקף אזניו לשמוע. ואותו קול מפוצץ והולך כקול מים רבים. עמד מכסאו והביט לחוץ. הלבנה עמדה ברקיע בין עננים וכוכבים ובארץ השקט ומנוחה. חזר אצל ספרו וקרא. חזר אותו קול אצל אזניו הניח את ספרו ועלה על מטתו. הקולות דממו. אבל ים זה ששמע רכניץ קולו מבקיע עצמו לפניו ונמתח והולך בלא סוף והלבנה מרחפת על פני המים, צוננת ומתוקה ומחרידה. למחר דומה היה רכניץ למי שפלטוהו גלים לאי שמים, וכן כל הימים אחר־כך” (עמ' רכ"ב). המספר מגדיר כל אותו חזיון — ביתר דיוק: שמעון — כדבר אגדה ואמנם עתידים אנו לראות כי ההסברה, שיעקב עצמו מסביר לעצמו את דרכו אל אצותיו, סופה

מתגלית כתריס המעלים מפניו את הסיבה העמוקה יותר, את האמת, וצרכו זה לתריס זה אומר דרשני. אכן, לסברתו הומירוס הוא שפתח את נפשו לפני הים ופתח את הים לפני נפשו ואין צריך לומר כי הרשות בידנו לראות את הים כסמלה של תרבות־יוון, כפי שהוא שגור וכדרך דוגמה ראה דברי היינה מזה ודברי מתתיהו שוהם מזה. ביחוד שניתנו לנו מיני חינוך הזרויים בספור כולו — הרי צמד המקצועות שבידי יעקב: המקצוע שהוא עיקר, חקר הים; והמקצוע שהוא כטפלה לו, הוראת הרומית והגרמנית לנערי ישראל ונערותיו בארצם. אולם אם נדקדק נהא חייבים לומר: לשון־רומי כתיב, תרבות־רומי, וביותר תרבות־יוון קרי. עד כמה שהוא שרוי ומשרה בעולמה של תרבות יון ניתן ללמוד מקטנה אחת: „אם שמעת מפי נערה ביפו דברים על יון ורומי, על ספפו ומידיאה, דע ששמעה מפי יעקב רכניץ. עד שלא בא רכניץ לא שמעה נערה ביפו דברים מעין אלה. אף־על־פי שיפו היתה מלאה דוקטורים שלמדו אותם הדברים, אלא שהסיעו לבם מהם, כשם שהסירו לבם ממה שלמדו קודם לכן בישיבות” (עמ' רכ"ז). ללמדך כי הדוקטור הצעיר, ששמו מעיד על מוצאו מנוסח פיהם ומהרין וכינויו חוקר אוסטרי צעיר והמקטרג עליו אומר בו: אומה משונה גרמנים אלה, אינו כשאר הדוקטורים, שמוצאם נוסח פולין וליטא ורייסין, שכשם ששכחו שיכבת־תלמודם ראשונה בישיבה כך שכחו שיכבת־תלמודם אחרונה בכיתה של אכסטרינים, אלא הוא תרבות יון שגורה לו והוא משגירה לזולתה, וכסימן לה שהוא מכריך את בכורות הדיבור העברי בארצנו אחרי ספפו ודרך אהבתה מזה ואחרי מידיאה ודרך אהבתה מזה. וראוי שלא נשכח, כי בראות אותו אביה של שושנה „לא זו מהביט בו ואמר לו, רענן אתה כאל צעיר” (עמ' רע"ט), הגדרה המזכירה בבירור הגדרתו הפרוגרמטית של טשרניחובסקי (בשירו הנודע: „נוכה פסל אפולו”) שנאמר בו על אֵל נשכח: „נכרי לגוי חולה ולבית־הכואבים / אל נער, נא דר, רענן, כליל יופי”.

אולם משהגענו לענין זה, דין שניתן את דעתנו על גדולה אחת — מה מרובה הוא פה הדיבור על האֵלים הרבים ומה מועט הדיבור על האל האחד. אמנם, המספר אומר: „רכניץ רגיל היה לברך על כל טובה, פעמים לאלים הטובים, ופעמים ליחידו של עולם” (עמ' רע"ב־רע"ג), ולכאורה הברכה מעוינת, ואין הדבר כן. הנה נשמע כדרך שיגרה מצויה ביותר: „הוי אלים אדירים, אם השעון אינו משטה בי הרי עלי לרוץ לבית־הספר ערום כמות שאני” (עמ' ר"ג); או: „ואם אין כוחי יפה להכין מאכלות ומשקאות הרי נתנו האלים בידי כוח להוציא אדם מן השיעמום” (עמ' רס"ב). ופעמים אנו אף שומעים שמותיהם של האלים

האלה, כגון: „ואסקלפיוס, אל הבריאות, הגן עליו שלא פצע את סנטרו ולא חתך את עורו“ (עמ' ר"ג), וביחוד בבוא אליו הנערות: „לא מצא בביתו לא שוקולד ולא פירות — אבל זיאוס המכבד את האורחים רמו לבעל־הבית לבשל תה, שהתה יפה בכל עת“ (עמ' ר"צ). וביותר ראוי ליתן הדעת על הדיבור בענין האלים המיטיבים מזה והקנאים מזה — הנה „האלים הטובים היטיבו עם רכניץ ונתנו לו את השלום ואת המנוחה, ועם השלום והמנוחה נתנו לו את שמחת העבודה אבל לא לזמן מרובה. קנתנים [קנאתנים] הם האלים, וכשרואים שהצלחתנו גדולה משגרים שליחים שמוציאים אותנו מעולמנו“ (עמ' רפ"ח). יש ונדגש טובם: „ואף הוא לא הטריד את עצמו בדברים המדומים, שאדם סבור עליהם שצריך להם. אילו נטל לו רכניץ פנאי היה נותן שבת והודיה לאלים שהיטיבו עמו“ (עמ' רפ"ו), ויש ונדגש עירוב טובם וקנאתם: „שוב מצוי רכניץ בתוך שש הנערות. לפני שעה טוב היה לו משום שהניחן ועכשיו טוב לו בשביל שחזרו. קנאת אלים עושה פעם כך ופעם כך, כדי שלא נדע מעצמנו מה טוב לנו ומה לא טוב לנו“ (עמ' רצ"א). ולא עוד אלא גם במוקד־הבעיה של הסיפור נשמע: „האלים הטובים מיטיבים עמנו יותר משאנו ראויים, יעקב יושב עם שושנה בין אילנות ושיחים ופרחים — שוב אינם רדופים אחרי ציפוריות ואינם קולעים זרי־פרחים, שכבר יצאו מכלל תינוקות והרי הם בני־אדם מגודלים — האלים הטובים מיטיבים לפעמים עם בני־תמותה עד שרואים חיי עולם בשעה קלה. נבקש מן האלים שתהא שעה זו נמשכת והולכת בלא קץ ובלא תיכלה“ (עמ' רס"ח). מהמשכו של הסיפור אנו יודעים, כי החציצה שבין התינוקות ובין המגודלים חציצה מדומה היא, ושעל־כן לא נתמה, כי לאחר השיחה שבין אביה של שושנה ובין יעקב, שבה מתברר שאין האב כחומה בין בתו ובינו ואדרבה כגשר הוא אלא שהגשר נשטט ומרחיק: „כיון שהלך [יעקב] שמע שהקונסול קורא לו. באו עליו מחשבות, אחת של תקוה ותוחלת, ואחת של צרה ויגון ואמרת לו לך ותשמע דבר שאין אתה מבקש לשמוע. אלי, אלי, קרא רכניץ בלחש, הושיעני נא למען רחמיך הרבים“ (עמ' רפ"א). וזו הפעם האחת משתי הפעמים שבכל הסיפור כולו, שיחידו של עולם מוזכר בפי יעקב; ואם הזכרת האלים המרובה לא נפטרה מאירוניה דקה, הרי הזכרת האלהים ספוגה רצינות חמורה.

ואגב, אף השם המפורש הזכרתו אחת ויחידה ולא לענין יעקב אלא לענין אבי שושנה, כשהוא נותן נדבתו לבית חולים שערי צדק, כדי פרנסת מיטה לעילוי נשמת אשתו, זכרון־תמיד לפני ה' בירושלים“ (עמ' רס"ד). ואגב דאגב, השלמת הנקודה הזאת מחייבת להזכיר חלוקה מעוינת, אבל היא

של שני אנשי־ישוב ביפו, המייצגים כמין קטבי־טיפולוגיה: „מכל מקום שמחים היו בחלקם והיו מחדים זה להשם. וזה לגורל על שזכו לישוב בארץ ישראל” (עמ' רל"ז). ולתוך הישוב, על כפל פניו זה, בא הדוקטור הצעיר, בהתנודדותו הדיספורטיבית בין האלים הרבים והאל האחד.

ג

ולא די בקולו של הומירוס על רוב הדיו, שכן נשמעים קולות קדומים משלו. הרי יפו גופה נבלט מוצא שמה בחינת יפיותו של יפת בונאה וסמלו תשעת דקליו, ואנו אף נקראים להפליג אל לפני בונאה: „והוא [יעקב] מפרש בים ואומר נפליג למקום שאבות־אבותיו של אדם הראשון היו דרים שם” (עמ' רי"ח). ואם לחזור לתחומה של ההיסטוריה, הרי גם קטנות עולות גדולות — האמנם מקרה הוא, כי תחרות־ההכרעה, ריצת השבע על שפת ימה של יפו, תחנות הקצה שלה הן בין מלון שמירמית ובין הקברות של המוסלמים, כביכול בין שכבת בבל הרחוקה ובין שכבת ערב הקרובה. ואין אלה ואלה אלא כסעיפי ההסברה של יעקב לדרכו ולעולמו, עולם רומי ויון, עולם ים ואצותיו, עולם שבעת כוכבי־הלכת.

ומשנכנסנו במעגל השבעה דין שנבדיל בין מהדורה קמאה שהיא ביסודה בתראה — מהדורת השבעה, ובין מהדורה בתראה שהיא ביסודה קמאה — מהדורת השבעה. מהדורה ראשונה שש נערות ויעקב משלימן והיא מנתקת את הגשר אל מעגל־השבעה; מהדורה אחרונה שש נערות ושושנה משלימתן והיא מחברת את הגשר למעגל־השבעה. הבה נראה את יעקב במעגל השבעה: „בין כך נכנס אצל רחל היילפרין ומטייל עם לאה לוריא ומבקר את אֶסנת מגרגוט ומספר עם רעיה זבלודובסקי ושח עם מירה וורבשיצקי ורואה לפרקים את תמרה לוי. ופעמים מטייל עם כולן כאחת, בלילה על שפת הים שגליו נושקים את חופיו והשמים נושקים את הארץ. על שם שהיו שבעה כלומר רכניץ ושש הנערות, ועל שם שהיו מהלכים כאחד בלילות קראו להם בעיר שבעה כוכבי לכת” (עמ' רכ"ח). לכאורה דבר־ביחה הוא, אבל המשך־הדברים כמסלק בדיחותם ומראה את השביעיה נאחזת במנינה והגדרתו: „וכיון שהיו שבעה ונקראו שבעה כוכבי לכת שוב לא הוסיפו על מנינם שום אדם, שלא לבטל את השם” (שם). וכשם שהשביעיה נזהרת מתוספת, כך היא נזהרת ממגרעת: „ורוח טובה ריחפה על רכניץ ועל שש הנערות, שבדרך קראו גם למירה, שנזדרזה ובאה כדי להשלים את שבעת כוכבי הלכת” (עמ' רצ"ב).

סמליותו של מספר שבעה הוא מן המפורסמות שאינם צריכים ראייה

ובסיפור שלפנינו יבוא זכרו גם על דרך המליצה: „וכשהוא [אהרליך] אומר עכשיו אספר לך דבר שלא סיפרתי מעולם, מובטח לך שיתזוור ויספר דבר שסיפר שבעים פעמים ושבע“ (עמ' רע"ט). גם על דרך הממש: „כשעמד יעקב לילך באה שושנה פניה אדמדמות היו ותנועותיה מרושלות. שבע שעות רצופות משמונה שעות בבוקר עד עתה שכבה על מיטתה וישנה בלא הפסק עד שבאה המלצרית והביאה לה סעודת הצהריים למיטתה“ (עמ' רמ"ו). אולי לא היינו מתעוררים על מנין השעות שעברו עליה בשנתה, אילולא עובדה קטנה ומעניינת, שבה נזכר מספר שבעה מזה ומספר שניים מזה בתוך מספר גדול ממנו — פעמיים מטיילים יעקב ושושנה בפינה אחת ביפו, ולא כתגובתה הראשונה תגובתה האחרונה. פעם ראשונה נשמעה: „אחרי שעה קלה הגיעו אצל תשעת הדקלים, שיפת בן נוה שתל אותם כשבנה את יפו, אחד כנגד עצמו ואחד כנגד אשתו ושבעה כנגד שבעת בניו, וכשהחריב נבוכדנאצר את ארץ־ישראל עקר אותם ושתלם בגנו, וכשחזרו עולי־בבל מן הגולה הביאו מהם ושתלום במקומם“ (עמ' רמ"ז). אבל שושנה אינה נותנת דעתה ועינה עליהם, כשם שלא נתנה את דעתה על הסגפן הערבי, כמין אדישות לשיכבת העבר הרחוקה ושיכבת ההווה הקרובה. פעם אחרונה היא מתעוררה על הדקלים לאמור: „כמה הם שמונה, תשעה. אמר יעקב, כן תשעה הם. אמרה שושנה, מימי לא ראיתי דקלים נאים כאלה, ביקש יעקב לומר שהוא עצמו הראה לה אותם הדקלים. נמלך ואמר, הרי בארצות הטרופיות ודאי ראית יפים מהם. יפים מהם? קראה שושנה בתמיהה. רכב עצור. איני יודעת, מה היה לי, יכולה אני להשבע שכבר ראיתי אותם, לא בחלום, יעקב, אלא בהקיץ. עם שהיא מדברת האדימו פניה“ (עמ' רס"ז). אוון מלים תבחן, לא תיאטם בפני ההבדל הדק בשתי הסיטואציות — בראשונה, שבה מיספר־שבעה מובלט בין תשעה, מתעממת תודעתה של שושנה; באחרונה, שבה מיספר־שבעה מובלע בין תשעה ונבלטים שניים בלבד, מתחדדת תודעתה של שושנה. הילכך ספק הוא, אם מעגל שבעת כוכבי־הלכת מותר להפרידו מעל מעגל יפת בונאה של יפו ומעל בחיר צאצאיו יון, כשם שספק הוא, אם מותר להבליע את המסתתר מאחוריהם — עבודת הכוכבים. הסברה ששמענו מפי יעקב על דרכו אל הים, אל האצות יש בה כדי לחזק את הספק הכפול הזה. וביותר שהא קורא לו לים: פרדסי שלי, כרמי שלי ואינו נרמז על הנדרש בכנסת ישראל: כרמי שלי לא נטרתי.

עם הופעתה של שושנה ביפו מחריפה המתיחות שבין מעגל השניים שנפסק לפני שנים הרבה ובין מעגל השבעה העשוי להפסיקו עולמית. כרמו נהיר לדרך הפסיקה הזאת ישמשו דברי יעקב: „שכנים היינו בילדותנו,

אבל מיום שנכנסתי לגימנסיון לא ראיתייה" (עמ' רל"ט). שיש להם אמנם סתירה מעניינת ממקום אחר, אך כך כנראה סברתו המאוחרת, ודין שנתפוס את התיבה הקטנה גימנסיון על כל האצור בה, ואולי מימי החשמונאים ואילך. ועתה, שהוא חוזר ורואה את שושנה נשמע: „כן רכניץ משעה שבאה שושנה ליפו נתגלה לו יופין של הבנות שגדל עמהן ב"פו" (עמ' רנ"י); לאמור, עתה דווקא התחרות בין מעגל־הגזירה של שניים ובין מעגל־הבחירה של שבעה, מתחדדת עד הקצה. ולענין הבחירה בתוך מעגל השבעה הרי ההכרעה נראית כמתחדדת בין שתיים מהן — רחל ותמרה. לענין רחל — כדרך אגב נלמדת, בקר־תאור, כמין גזירה שוה בינה לבין שושנה, שהראשונה נאמר בה: „זקופה היא כתומר ואין עליה בשר יתר על המידה" (עמ' רל"ה), והאחרונה נאמר בה: „מי היה מעלה על הדעת שנערה חמודה זו שריסי עיניה מכסות את עיניה הנאות כאילו אין כל אדם כדאי להביט בהן וכל עמדתה כתומר שאין לו אלא פריחתו בלבד מעותדת לישון כל ימיה" (רפ"א), אבל רחל יוצאת כמלכתחילה מכלל יריבות והיא־היא המנחשת מיד את ברית־הסתר שבין יעקב ושושנה, וסופה מסייעה, אמנם בלא־יודעים אך במכריע, לשילוב שני המעגלים על דרך הצעת תחרות־הריצה לשם זכיה בעטרה. הלא היא הנוטלת מאצותיו של יעקב שעל השולחן וקולעת כמין עטרה של פרחים ואף כי אין עולה על לבה אלא „מין זמר על העין ישב הנער, פרחים קלע לו לזר" (עמ' רצ"ז), כלומר הד שירו הנודע של שילר, היא כיוודת לסוף סמלה של העטרה ותעודתה: „מה זה בידי, עטרה של קוצים. דוקטור, שכחתי את עשביך בידי ונטלתי אותם עמי. שמענה בנות שמענה, כל שתקדים את חברתה בריצתה עטרה זו תינתן בראשה. ובשעת דיבורה הגביהה את האצות שקלעה אותן זר וחזרה ואמרה, כל הקודמת את חברותיה נוטלת העטרה לראשה" (עמ' רצ"ה). לאמור, לא זו בלבד שהיא מעלה את המוטיב הנסתר, מוטיב העטרה, מסיתומו לגילוי, אלא נבואה נזרקת בה; תחילה היא מדברת על אחת המקדימה את חברתה ואחר כך היא כמעמעמת את נבואתה והיא מדברת על אחת המקדימה את חברותיה, והנבואה היא נבואה, שהרי אך שתיים אלו, תמרה ושושנה, הן היריבות, ואף כי בהזכרה הראשונה אנו שומעים „ורואה לפרקים את תמרה לוי" (עמ' רכ"ח), הרי בהזכרה האחרונה היא־היא במעגל השש הראש־הראשונה, ואף קודם לכך אנו רואים את יעקב מתקרב אליה ביותר: „פעם אחת היטה רכניץ שפתיו לשפתיה ונתן פיו על פיה. סילסלה את שפתיה ונגעה בשפתיו. נגעה ולא נגעה. אלי אלי, אם ספק נשיקה כך, נשיקה ממש על אחת כמה

וכמה. שפתים כשפתיה אין לשום נערה שבעולם. ולא שפתיה בלבד. אלא כל נגיעת-יד שלה דומה לנשיקה" (עמ' ר"ס). הרי זו הפעם האחרת משתי הפעמים, ששמענו את יעקב מזכיר יחידו של עולם. וגם זו, ששושנה חשה את תמרה יריבה, שכן כשהוא מספר לה על שש הנערות, הרי "כיון שהגיע לתמרה נתנה בו שושנה עיניה" (עמ' רע"א), וכמעט שניתנת לפנינו חזרה על מסגרת-היסוד של יחסי יעקב-שושנה כאילו לשם תמורתה ביחסי יעקב-תמרה — מה יחסים ראשונים מתוך סמיכות מדורם באה, אף יחסים אחרונים כך, כי נאמר בה בתמרה: "שהכירה את רכניץ קודם לכולן, שבבואו לארץ היה דר בחצר סמוך לחצרה" (עמ' רכ"ח).

ד

בעצם, עם הזכרת מוטיב-התחרות כבר אנו נתונים ועומדים בעיצומו של מוטיב-העטרה, אלא שראוי להקדים לו את העיון במוטיב-השינה. היא השינה, שכפתיחה לה הרגלה של שושנה בעצימת-עינים, וכמה ביטויים לה בקור-הדרגה עולה. תחילה נשמע: "כשבא רכניץ בצהריים לא מצא את שושנה, עסוקה היתה רוב הלילה בציורים שקנתה ולא שכבה לישון ובוקר מצאה מנמנת על יד החלון" (עמ' רמ"ז). השינה עתה נימוקה עמה — עייפות, אולם עד מהרה יתברר נימוק עמוק ממנו: "כל חללו של עולם היה יעקב נותן, אילו מצא דבר להעסיק בו את שושנה. אבל כלום יש דבר בעולם כדי להעסיק בו בת מלכה מנמנת זו שמהלכת לצדו ואינה מרגישה בו" (עמ' רמ"ח). ההגדרה כמרפרפת בין שחוק ורצינות, ואף-על-פי-כן ברירותה מגלישה אותנו כממילא לתוך מחוזה של האגדה, אגדת ילדותם — הלא היא Dornröschen שתירגומה שושנה בין החוחים וענינה מעשה בת המלכה השרויה בתרדמתה ושלא תתנער מתוכה אלא בידי הנועד לה שישק על פיה. וסופה של השינה, שנת-שושנה, כמין תנומה ארוכה-ארוכה: "יום אחד אירע דבר משונה — שלושתם ישבו כאחד והיו מסיחין. נשתתקה שושנה פתאום ונתנמנה בתוך דבריה" (עמ' רע"ו), וכן: "מנמנת היא בכל עת ובכל שעה מתוך שיחה ומתוך הליכה ובשעת סעודתה. יש שהיא ישנה ימים רצופים. נתעוררה, תוזרת ונרדמת" (עמ' רע"ח), ואף זאת: "חליפות ותמורות לא חלו בה בשושנה, יש והיא ישנה כמה ימים רצופים, ננערה לא ננערה אלא כדי לחזור ולישון" (עמ' רפ"א). ותגובת סביביה כתגובת הרפואה נוסח ישן-נושן ופירושה כרוחה. וכנגד פירוש סביביה מעלה המספר, לא דרך הסבר אלא תוך כדי סיפור, שדרכו סיפור ואמצעיו סיפור, פירושו שלו המברית כחוט הדק-מ־הדק את כל הסיפור

כולו — כשם שהשינה היא לה לשובנה כמפלט של מעגל־השבועה, כך
 הערות היא לו ליעקב כמפלט של מעגל־השבועה, ולא בכדי שמענו תחילה
 על יעקב: „ואפילו בשעה שאיררה של יפו מרדים עצמותיהם של רוב בני
 אדם ומרפה את רוחם היה רוחו ער“ (עמ' ר"ח). כמין פסיחה של
 עירבוב בין שינה וערות מצויה בדרכו של אבי שושנה לאחר בוא עליה
 פורענות השינה: „אביה הזקין למעלה משיעור שנותיו. האלהים לא
 חילה בו אותו חולי, אבל נטל ממנו ערנותו. בשעה שדרך בני
 אדם ערים הוא ישן, ופעמים מתנמנם אפילו בתוך
 שיחתו. נתעורר מתאנח הוא ואומר, בלילה שאני מבקש לישון אני ער
 וביום שאני מבקש לספר עם אדם גוברת עלי השינה“ (עמ' רפ"א).
 עגמת־דבריו אלה מתגברת מתוך הקבלה לדבריו הכוללים על השינה שידע
 עד מה היא עלולה להיות כפורענות. הלא בתחילה שמענוהו לאמור: „דור
 דור ומנהגיו. אבותינו היו שותים משקאות המיישנים ואנו שותים משקאות
 המפקחים את השינה. מה דבר יש בעולם שכדאי שנהיה
 ערים בשבילו“ (עמ' רמ"ה). מי שיקביל סיפורים שונים של המספר
 לא יוכל שלא להיפתות לגזירה שוה שבין דברי האב ב„שבועת אמונים“
 ובין דברי הדוד ב„חופת דודים“ — כאן וכאן בפליטת־דיבור לתומו כאילו
 נחתם גורל הנערה. אבל אם נבוא להקביל שני סיפורים אלה אנו נכנסים
 בפרשה הקובעת דיון לעצמו.

נחזור לשתי הבריחות. בריחת יעקב אל העירות ובריחת שושנה אל
 השינה ונראה את ההבדל שביניהן, במה שבריחה הראשונה נאחזת בעבר
 על שום שאינה רואה לו חיבור אל ההווה ובריחה אחרונה נאחזת בהווה
 על שום שאינה רואה לו חיבור אל העבר, ואם כי הסיפור מרמז על בריחות
 אלה בתחום החוויה של יחידים, הרי מותר ליתן רמזם ענין לציבור, לכלל,
 שנציגות־חלקו צופה עתה מאגפה של יפו אל פניימה, ודומה, ההבדל שבין
 שני מיני הבריחה עולה במלוא נהירותו מתוך שיחה קטנה ביניהם: „אמר
 יעקב, הלא עדיין את, עדיין אנו צעירים וכל החיים לפנינו. אמרה
 שושנה, אלה החיים שהם לפנינו, סבור אתה
 שטובים הם מן החיים שמאחורינו. אמר יעקב, לא נתתי
 לבי על זה. אמרה שושנה, אף אני לא חשבתי על זה. אמר יעקב אם כן מה
 מקום לומר כן? — מה אמרת? — מה שאמרת. אמרה שושנה רוח היא
 באדם“ (עמ' ר"ע). לכאורה הסיפא מבטלת את הרישא, אבל משנפלטה
 הרישא כאילו הוסר וילון — שושנה שרויה בחיים שמאחריה, יעקב
 שרוי בחיים שלפניו, או אם לחזור על ההגדרות שבידנו: היא שרויה
 במעגל־השבועה, הוא שרוי במעגל־השבועה. כי השינה היא כמין הקפאה

של מעגל-השבועה אנו למדים מכמה סימנים — הנה שושנה נזכרת מעשה פוחלציו של ארזף ואומרת: „יש שבהמות חיות ועופות זוכים למה שאין כל אדם זוכה, חוץ מן החנוטים שבמצרים. אי אתה מעשן? אקרא למלצר ויביא לך ציגריות. לשם כבוד הארץ החכמה שנתנה חיים נצחיים לבניה נזמין ציגריות מצריות — מה יפה גורל החנוטים. שרויים בארץ ופטורים מכל עמל ויגיעה. מי יתנני כאחד מהם“ (עמ' רס"ט). ומן הענין הוא לראות, כי יעקב כאילו חרד על הקפאתה, שלא לנערה: „הולך אתה? אמרה ליעקב. כן, ענה יעקב בלחש, כאילו מתירא היה שמה יקיץ אותה“ (עמ' רמ"ז), וכך ממש הוא נוהג בפוחלצים: „עמד ונסתכל בפוחלצים שקנו מידי ארזף. בכל מקום שאתה מוצא שם פוחלציו של ארזף, שם אתה מוצא חיבתו לבעלי-חיים, שנותן להם חיים אפילו לאחר מיתתם. כמה נאה סנונית זו, יושבת לה כאילו מנמנמת. ביציאתו סגר אחריו רכניץ את הדלת בלט כאילו היה חושש שמה יעירנה“ (עמ' רנ"ג).

אלא עתה באה נקודת-המיפנה הדיאלקטית של מוטיב-השינה — מכוחה ובכוחה מגיח מעגל-השבועה הנסתר לתוך מעגל-השבועה הגלוי ופורצו מתוך שמציאות השבעה נעשית מציאות השבע. בכוחה של השינה ומכוחה עולה מוטיב-העטרה ממחבואו, ושבועת-האמונים נוצחת ודרך נצחונה תחרות-הריצה. תחילתה של הריצה השתתפות גלויה של שש הנערות ותמרה המקדימתן נצחונה נראה קרוב; וסופה של הריצה השתתפות עלומה של נערה שביעית היא שושנה המקדימה את תמרה וממילא נצחונה ודאי. גם הריצה גם שכרה, העטרה, מעוגנות הפלג-הפלג במעגל-השבועה, וכדי לראות רישום-ראשיתם וראשית-רישומם עלינו ללקט את שירי זכרונותיו של יעקב — בהם אנו מוצאים את שושנה בריצתה כפי שהיא נשקפת מתמונתה שלה, הסמוכה לתמונת אמה, בלשכת מר אהרליך: „ושושנה לבושה שמלה קצרה עד לברכיה, ורגליה כמרתתות והולכות וכשהחמה זורחת על התמונה יכולים לדמות שהיא מבקשת לרוץ“ (עמ' רכ"ב), וכן „אבל התמונות נצטיירו בלבן, פעמים כמות שהן, ופעמים דרך שינוי, מרת גרטרוד נעלמת בתוך ערפלי מרחקים ושושנה מהלכת ורצה ובפיה שושנה רטובה“ (עמ' שם). מעמד זה ראוי שנזכרנו: יעקב מדמה כי זכרון-ילדות הוא בו, שושנה דיוקנה בתמונה, שהוא קבוע ויציב וממילא באפס-תנועה, הוא דווקא דיוקן מתנועע והולך, ותנועתה ריצה. והרי סופו של סיפור ריצתה במעמד כזה ממש — היא שרויה בשינה וריצתה מתוך שינה, וכפי שנראה אף לתוך שינה. ומהירות הריצה אף היא כמראה

קדמת־הילדות: „שנה ראשונה שלמד יעקב בגימנסיון מצוי היה אצל שושנה. בימות־החמה מלקטים היו פרחים וקולעים זרים זה לזה ומקשטים אותם בפרפרים ובימות החורף היו מחליקים על הקרח שבבריכת הגן” (עמ' רכ"א). אף מעמד זה ראוי שנזכרנו: מלבד הסתירה שבו, שכבר העירונו עליה, היא הסתירה לדברי יעקב, כי מיום שנכנס לגימנסיון לא ראה את שושנה, הרי לפנינו חלוקת השנה — ימות החמה לקליעת־זרים, ימות חורף להחלקה בבריכה.

שתי פעולות אלה חוזרות ונזכרות בלא פירוש העונות, כשמתקבל מכתב מעם הקונסול מאפריקה, כי הוא ובתו קרובים לבקר בארץ־ישראל: „באותם הימים חזר יעקב רכניץ להגות בקונסול ובביתו במערכת שולחנו ובמרת אהרליך ושוב ראה את עצמו מטייל עם שושנה הקטנה כשהיא מלקטת פרחים בגן וקולעת זרים ומחליקה על הקרח שבבריכה שבגן” (עמ' רכ"ט). קודם ראינו את שניהם באותם מעשים, עתה אנו רואים בהם את שושנה בלבד, וכפל־פעולותיה מצטרפת לו הדגשת הריצה: „עכשיו אפילו הוא חוגר כל כוח דמיונו, אינו יכול לצייר לו את דמות־דיוקנה כמות שהיא עתה בבחרותה. אבל לפרקים מתקפל הצעיף והרי היא נראית טופפת על קצות רגליה ורצה אחרי ציפוריות שבגן ומשימה אותם בזר של פרחים שקלעה לראשה, כמה שנים יצאו וכמה שנים באו ועדיין יעקב זוכר את קפיצותיה שאין להן שיכחה” (שם), ולאחר ששושנה כבר נמצאת ביפו והם יושבים ישיבת־טנדר נשמע: „נאה היתה ישיבה זו מכל הישיבות שישב יעקב עם שושנה מיום שבאה ליפו. היה בה בישיבה מעין חדש ומעין ישן. חדש, שהרי מיום שבאה ליפו לא ישבה עם יעקב בגן, וישן שהרי למודים היו בקטנותם לישב כאחד בגן של אביה. יעקב יושב עם שושנה בין אילנות ושיחים ופרחים. ואימתי, בימות החורף, בזמן שאפילו אותו הגן שיעקב ושושנה היו עושים שם את ימי ילדותם מכוסה בשלגים קרים והבריכה שם מחופה בקרח. שוב אינם רדופים אחרי ציפוריות ואינם קולעים זרי פרחים שכבר יצאו מכלל תינוקות והריהם בני אדם מגודלים” (עמ' רס"ח). כבר ראינו עיקרה של פיסקה זו ואמרנו, עד מה החציצה שבין מעשים של ימי ילדות ומעשים של ימי בחרות חציצה מדומה, ועד מה התינוק חבוי בו במגודל וסופו פורץ ממחבואו. ומה לנו סימן ניכר כאותה שעה שיעקב דין שיראה עצמו מגודל ממש, היא השעה שבה הגיעתו מעבר לים הקריאה לבוא ולישב בקתידרה והוא מתקין עצמו לנסיעה: „באותה שעה יושב לו יעקב ביפו ורואה את עצמו תינוק, ואף שושנה עדיין תינוקת קטנה, לבושה שמלה קצרה, רצה אחרי

ציפורינת וקוטפת פרחים ועושה אותם עטרה לראשה" (עמ' רפ"ב). וסופו של הסיפור, כי מה שהתינוקות עשו מדעת עושים המגדלים שלא מדעת — אצות שלקט נעשים מבלי משים עטרה בידי רחל הזקנה בעטרה נעשית ענין של תחרות וסופה של התחרות שושנה עושה מה שעשתה בילדותה: נותנת עטרה בראשה.

דין להבליט פיסקה אחת, שבה מתלכדים כל ראשי המוטיבים: „שאל הקונסול את יעקב אמר לו, מימי לא שאלתי אותך מה הביאך לאותו מקצוע. ענה יעקב ואמר, מתעסק הייתי בבוטניקה, ומן הבוטניקה באתי להתעסק בצמחי מים. כלומר מן הצמחים העליונים פניתי להתעסק בצמחים התחתונים, ומכאן לצמחי ים. אותה שעה שכח יעקב רכניץ שהיה עוד טעם אחד לדבר — — — פתאום נתעגלו עיניו של יעקב ונתוספו לו פנים שניות סביב לפרצוף פניו — — — נזכר יעקב אותה בריכה שבגן של הקונסול, את גידולי המים, שהיה תוהה ומשתומם עליהם. ואולי אפשר שמאותם הימים לבו משוך אחר צמחי מים. עשרים שנה ושנה יצאו מאותו יום שירד פעם ראשונה עם שושנה לבריכה והעלה משם צמחים לחים, וראה זה פלא, כל אותן השנים לא העלה דבר זה על לבו. אותה שעה עלתה לפניו אותה בריכה עגולה שקבועה בגן בין שיחים ופרחים ששושנה קוטפת מהם וקולעת זרים, קפצה פתאום שושנה לתוך הבריכה ונעלמה ושוב עלתה משם, ושערה שותת מים ומכוסה אצות כבת גלים. כיון שנזכר בשערה נזכר אותו יום שנטלה שושנה תלת מתלתיה וכנגדו שער מבלוריתו ועירבבה אותם ושרפתם ואכלו את האפר ונשבעו זה לזה שבועת אמונים" (עמ' רע"ד-רע"ז). גידוש המוטיבים וגיבושם, גילוי סתרם וזיקתם הם פה מרוכזים ומבוררים מאליהם, עד שכל הסבר למותר, מלבד אולי הערה על כלילת מוטיב השבעה, על דרך שבע פעם שלוש אלו עשרים שנה ושנה שבין שיכחה לזכירה (שיטת מחזוריות שיסודה שבע?) ושיצאו מאז היום שהמוטיבים היו לכודים בו בראשונה ואחר נתפצלו בתהליכי הסחה והדחה והחלפה ביסוד המעשה וההשכחה, עד שחזרו ונתלכדו בחזון התחרות והעטרה. אמרנו דיוק יוצא בלבד משום שהתערבותה והכרעתה של שושנה היא על דרך חזונית, על תכונתה הסומנאבולית המובהקת, ושהיא עצמה כבר הכינתנו לזה: „לעולם לא אתעה. כל מקום שהייתי שוב איני שוכחת אותו אפילו כחוד שנתי" (עמ' רמ"ט), אלא משום שהתכונה הזאת על ביטחתה הגמורה פועלת בשעה שהים, יסוד הערות, נלכד לרשותו של יסוד החלום: „הים רבץ במיטה שאין לה סוף וגליו הלבנים מאור הלבנה ככסות לילה

שלו בשים בשעת שינה כולם כאחד כמרכיב חלים —
 ובשמים ממעל ועל הים מתחת וצא הלכנה כסה רורית ואף החול היה
 כמוכה ירח — (עמ' רצ"ב). לפנינו כמין תיאור כניעתו של הים
 על דרך שילובו בנפשה של שושנה, באופן שהוא נראה לנו כמותה בריצתה
 — רובץ בכסות לילו במיטתו שאין לה סוף; ואם להמשיך קו ההקבלה —
 הריהו חולם על מה שאין לו שיכחה. וכך ניתנה אוריה המכשרת כממילא
 את נצחוננו של מעגל השבועה על מעגל השבעה, שגם הוא נתגלגל והיה
 מעגל השבע, וההיסוס בענין קביעת שם הסיפור, אם שבועת אמונים אם
 שבע נערוה, מתגלה כהיסוס מדומה, וברוח זו עלינו לקרוא את פיסקת
 הסיום: „בוה סיימנו לפי שעה מקצת מעשיהם של יעקב רכניץ ושושנה
 אהרליך. אלו שושנה ויעקב שנשבעו זה לזה שבועת אמונים. אף על
 פי שעלתה על לבנו תחילה לקרותו שבע הנערוה“.

ואל נשכח, כי ענין שבועה וענין שבע ליכודם בירכתי קדומים כלשון
 הכתובים לאמור: „ויקה אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכתרו שניהם
 ברית; ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבדהן; ויאמר אבימלך אל
 אברהם מה הנה שבע כבשות האלה אשר הצבת לבדנה; ויאמר כי את שבע
 כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי הפרתי את הבאר הזאת; על כן
 קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם“ (בראשית
 כ"א, כ"ז-ל"א). מה שם המקום בימים הרחוקים ההם מתנווד בין שבע ובין
 שבועה, אף שם סיפור בימינו מתנווד בין שבע ושבועה.

ה

אולם משהגענו לפיסקת הסיום, לאחר שהצצנו מעט במנגנונו של
 הסיפור, אנו חוזרים לשאלה ששאלנו, האם יפו, הנתפסת כפרט וככלל, היא
 פה מקרה או כורח. לאמור, אם הסיפור, שענינו הוא מעשה באהבה נקדמת
 וגורלה, ושאפשר לו שיתרחש בכל נקודה ונקודה על פני מפת העולם, עיקרו
 באמנותו הסיפורית ובהעמקתו הפסיכולוגית, העשויה להפתיע חסידי תורת
 המעמקים, לא בלבד בנוסחו של פרויד אלא גם בנוסחו של יונג, או שהסיפור
 עיקרו במה שהוא עשוי באופן שכלולים בו שני סיפורים, אחד שיפו אפשר
 שתהא לו אפשרות, ואחד שיפו הכרח שתהא לו כורח. לא שהסיפור, כפשוטו
 אינו מתמצה בתוך עצמו ואינו חתום בחוקתו, אלא שגנוז בו, אם ממעל לו
 ואם מתחת לו, סיפור שמעבר לפשוטו, מעבר למעגל היחיד, באופן שאם
 הסיפור הראשון כלומר הסיפור כפשוטו, נפשותיו עשויות להיות סמלים
 הרי הסיפור האחרון, כלומר הסיפור מעבר לפשוטו, סמלים אלה נעשים בו
 נפשות במעגל כולל, מעגל עם ותולדתו, מעגל גוי ואלהיו.

כאחיזה להוכחת כפילותו של הסיפור הוא לנו ענין שבע הנערות, ודרך הוכחתנו ניתנה כחטיבה לעצמה (ראה בספרנו את המאמר: סיפור מפנים לסיפור). ומה שאמרנו לענין הדוגמה של שבע נערות, ניתן ליאמר בשאר הדוגמאות — בענין השם שושנה ובענין השם יעקב, בענין השם רכניץ ובענין השם אהרליך, שכל אלה וכאלה ענינים הם, שכונתם בפנימם. מתוכה מסתברת לנו קטנות שהן גדולות — כשאנו יורדים למשמעותו המכוונת של השם אהרליך, שמצומדים בו היושר, החסידות ויראת-השמים, אנו יורדים גם למשמעותה של ההתרחקות המודרגת של יעקב מבית אהרליך — תחילה זימונו עם הקונסול אחת לחודש, לימים אחת לחצי שנה, ובאחרונה שילוח אגרות פעם אחת כיציאת חובה בראש השנה שלנו ופעם אחת כיציאת חובה בראש השנה שלהם, חלוקה שיש בה כדי ללמד; וכן כשאנו יורדים למשמעותה של ההתרחקות הזאת, אנו יורדים גם למשמעותה של תשובתו המפותלת לבית אהרליך, על השלישיה שבו — מרת גרטרוד המשוטטת בערפלי-מעלה, מר גוטהולד המהלך במישור, שושנה השקועה במצולת-מטה; היא התשובה שמותר להפרידה על פי שני מניעיה, שהביאו את יעקב ליפוי המניע האחד כפי שהוא נראה לו בגלוי — הומירוס, האלים הטובים והקנאתנים, יפת, שבעה כוכבי-לכת; המניע האחר המתגלה לו בנסתר — בית אהרליך, שושנת יעקב, שבע הנערות, כלה בין רעותיה משובצה, שבת המלכה, התורה.

1

אכן קוראים אנו את סיפור „שבועת אמונים” לתומו, אולם משהגענו לסיומו באות שתי תיבות אחרונות שבע הנערות וכאילו אומרות: עתה ששמעתם, כי המספר ביקש לקרוא את הסיפור על שמנו שוב וקראו כאילו נקרא על שמנו, ותעמדו על סודו, כי שנים סיפורים ניתנו בו, על דרך כפל המסלול, אם לדיוטה קטנה — תראו אותם זה-לצד-זה, ואם לדיוטה גדולה — תראו אותם זה-מפנים-לזה. הוא כפל המסלול, שעצם אפשרותו נעוצה בפלא השילוב של שני מיני חוקיות בקנה אחד, באופן שהסיפור שניתן לפניכם הוא גם סיפור שפשוטו דרושו, גם סיפור שדרושו פשוטו. ואחרון אחרון, אין לראות סיפור האהבה „שבועת אמונים” אלא בצירופו אל שלפניו, החל ב„חופת דודים”, דרך „ולא נכשל” וכלה ב„עידו ועינים” — הם ושכמותם סיפורים כפולי קרקעית, ורודפי הנאה יסתפקו במה שיבינו סיפור לגופו סיפור לגופו, אך רודפי אמת יתאמצו להבינם כחוליות בשלשלת סבכי תולדות-ישראל וגבוליה-התרתם.

[אייר תשי"ז]